

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

PHILOLOGIST

JOURNAL OF LANGUAGE, LITERARY AND CULTURAL STUDIES

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

VII/2013

КА СУШТИНИ КЊИЖЕВНИХ РАЗГОВОРА

Пејчић, Јован (2012), *Поетика књижевног разговора*, Београд: Службени гласник.

Када не помажу ни Бог ни лијек, писање има снагу да омета и пољуља коначност живота захваљујући бесконачности умјетничких дјела. Свјестан тога, Бранимир Ћосић је грабио од живота и саградио онај други, андрићевски, непролазни живот. Да он не трули и не осипа се, показали су бројни критички текстови о функцији и вриједности књиге *Десет писаца – десет разговора*. И како то обично бива, велика дјела се косе с влашћу. Након Другог свјетског рата постојао је списак забрањених књига. Таква је била и судбина Ћосићеве књиге. Умјесто некада актуелног спаљивања, на непожељне књиге „прећутно је бачена анатема“. Ћосић је био једнако крив као и личности из његове књиге. Разговарао је с „погрешним“ људима, какви су били Григорије Божовић, Милош Црњански и Душан С. Николајевић. За новоустројени режим поменути писци били су издајници народа, државни непријатељи и персоне нон грата. Поред прегршти негативних страна, 21. вијек донио је слободу расвјетљавања ондашњих проблема.

У књизи *Поетика књижевног разговора*, која је објављена 2010. године, аутор Јован Пејчић на оригиналан, утемељен и аргументован начин пружа увид у разговоре Бранимира Ћосића. Пејчић се није бавио интерпретацијом разговора, већ коментарисањем и изношењем чињеница, о чему свједоче *Додаци* уз књигу, који доносе богатство би-

блиографских извора и литературе. У Пејчићевој књизи фусноте се не смију прескочити, нити сматрати мање вриједним од главног текста. Често се каже да њихова формална издвојеност представља „разговор“ с текстом уз који се налазе. То само показује да је аутор значајки цитирао и вјешто компоновао док је састављао мозаик познат као *Поетика књижевног разговора*.

Прича о историји књиге *Десет писаца – десет разговора* чини костур Пејчићеве анализе, док разматрања о поетици разговора, схеми Ћосићевих разговора и историјату жанра интервјуа у српској књижевности представљају ткиво које, захваљујући ауторовом комплексном приступу, чини једно складно тијело.

С оловком у једној и топлотомјером у другој руци, Бранимир Ћосић је крчио пут ка бесмртности. Јован Пејчић полази од несумњиво истините тезе да је Ћосић још један од младих књижевника који од новинарства живе, бар када је у питању финансијска страна живота. С друге стране, књижевници су периодичним публикацијама удахнули душу. У листу *Реч и слика*, чији је покретач и главни уредник Милан Зрнић, Ћосић је добио своју ауторску рубрику „У разговору са...“ Први разговор, вођен с Борисавом Станковићем, објављен је у деветом броју, који је штампан 1. септембра 1926. године. Гашење листа, априла 1927. године, није значило и крај Ћосићевих

разговора. *Летопис Матице српске* и *Књижевни полет* имали су слуха за интервјуе младог литерате-новинара.

С колико је озбиљности и љубави Ћосић приступао овим разговорима и писању уопште, Пејчић нам доказује наводећи постојање *Књиге рада*, која открива његове задатке, циљеве и намјере. Из разговора с Гецом Коном рођена је идеја о сакупљању књижевних интервјуа.

У анализи разговора Бранимира Ћосића, Јован Пејчић даје одговор на мистериозно питање због чега се садржај првог издања књиге из 1931. године коси с насловом књиге *Десет писаца – десет разговора*? Зашто је објављено девет разговора? Проблем је 1972. године први истакао новинар Ђорђе Поповић, а потом 1987. године Душан Славковић. Мистерију је крајем 1987. године ријешо Божидар Ковачевић, десети, изостављени писац из поменутог издања. У допису за *Весник Српске православне цркве* објашњава да се предомислио за објављивање разговора док се „књига слагала“, будући да се тада, као младић, још увијек тражио. Међутим, наводи Пејчић, Ковачевић је шездесетих-седамдесетих година прошлог вијека за тадашњу власт био још једна персона нон грата.

Осим жеље да читаоци интимније упознају своје „вољене писце“, Јован Пејчић уочава „две конвергентне тежње“ Ћосићеве идеје. Прва, унутрашња тежња, подразумијева креативност особе да отворено говори о себи и својим стваралачким успонима и падовима. Насупрот сазнајној тежњи која осликава „портрет и личност саговорника“, налази се друга, спољашња тежња, функционалне природе. Обје тежње откривају Ћосићеву ненаметљивост у разговору – „аутономност, неутралност, тачност и исцрпност“.

Да би што потпуније и квалитетније описао књижевне интервјуе младог

новинара, аутор се привремено удаљава од књиге *Десет писаца – десет разговора* и разматра поетику разговора. По ко зна који пут враћамо се Старој Грчкој. Древна Хелада је изградила прототип разговора, познат и као „Сократов начин“. Након хеладског модела разговора, који је у основи филозофски, под утицајем књижевности, а потом и „практично-експлозивних“ фактора, на које је нарочито утицала штампа, измијењена је и природа разговора. Пејчић поставља питање гдје престаје размјена информација, а почиње разговор? По мишљењу аутора, разговор управо тада живи, у размјени, судару и провјери двије свијести за све оно што је човјеков циљ и смисао постојања. Разговор је истовремено и „*dia-logos*“, „порука-поука“. Изношење раније стечених знања такође подразумијева и вољу за новим искуствима која се стичу питањима и одговорима. У тој игри, питање је прва, а одговор „последња инстанција разговора“. Знати питати, заправо, значи заслужити одговор. Бранимир Ћосић се у својим разговорима уздао у познати „случај конверзације“. Његова питања не видимо, али их наслућујемо из одговора. Обрисана питања или такозвана „нема питања, неме реплике“ проистекли су из Ћосићеве жеље да своје постојање сведе на минимум. Умјесто дијалогског начела, књига *Десет писаца – десет разговора* има често монолошки облик.

Јован Пејчић уочава класичну схему Ћосићевих разговора. У тродијелној композицији на првом мјесту налази се сусрет и портрет умјетника – то је „наративно-критички слој“. Биографске чињенице, као други и најбитнији дио разговора, подразумијевају мотивацију и усмјеравање разговора, односно „емпиријски слој“. У трећем дијелу спојени су дијалог, хроника и умјетничка стварност, као „документарно-дијалогски слој“. Пејчић наглашава да у поменутој конструкцији нема класичне новинар-

ске љубопитљивости. Ћосићева умјетничка страна душе обогатила је разговоре захваљујући дару за „реч, детаљ, несвесни сигнал лица и гласа, за покрет тела“. То никако не нарушава реализам разговора. Као аргументе Пејчић наводи описе мјеста и атмосфере у којима су разговори вођени: чардаклија Борисава Станковића, канцеларија Умјетничког одељења у којој је пронашао Вељка Петровића, соба Српског књижевног гласника гдје је радио Сибе Миличић, породична кућа Душана С. Николајевића, париски стан Милоша Црњанског, ходници Народне скупштине у којима је трагао за канцеларијом посланика Григорија Божовића, зграда Академије наука (Густав Крклец), вечера у женевском ресторану с Миланом Ракићем и његовом супругом Милицом Ракић, Винаверова соба у Београду и Женеви, шетња Калемегданом с Божидаром Ковачевићем.

Осим поетике разговора и дијалектике питања и одговора, Пејчић се осврнуо и на „видну перцепцију“ комуникације, тачније на мимику, гестове, тон и звук говора, који су се показали као значајне компоненте за схему Ћосићевих разговора, али и као доказ реалистичности разговора. Истина и увјерљивост су Ћосићеве водиље у раду. Због прецизности ријечи, разговор с Миланом Ракићем послао је на ауторство. Тврдњу да изнад свега ставља „тачност изговорене речи“, Пејчић објашњава примјером незавршеног разговора с Милицом Јанковић, који је сачуван у тезама, плашећи се да би приликом састављања нарушио смисао „некада изговорених речи“. Ту је и примјер разговора с Јованом Дучићем, за који каже да није доступан јавности, будући да није добио одобрење за штампање. За Ћосића је то интимни разговор искуства и младости, те је због тога остао у рукопису. У поменутих примјерима Пејчић је доказао Ћосићева висока морална начела.

Занимљиво је и Пејчићево уочавање друге стране описа, поред реалистичности разговора. Аутор у том спољашњем портретисању види и унутрашње стање саговорника. Као што описи у књижевним дјелима нису случајни и сувишни, већ врло често симболи и сигнали у тумачењу ликова, тако су и Ћосићеви описи у дослуху с „метафизиком личности“. Они су разноврсни и богати, а као примјер Јован Пејчић наводи четири описа из књиге *Десет писаца – десет разговора*.

Полазећи од књиге *Десет писаца – десет разговора* Пејчић нас ретроспективно упознаје с прототипом књижевног интервјуа у српској књижевности. У периоду стваралаштва Бранимира Ћосића интервјуисање књижевника било је нарочито актуелно. Милутин Бојић је објављивао кратке интервјуе са српским умјетницима у *Пијемонту*, од краја 1910. до октобра 1912. године. Идући уназад, Јован Пејчић је дошао до прототипа. Године 1851. зачета је књига *Писма из Италије*, у којој је Љубомир П. Ненадовић писао о Италији и сусрету с владиком Петром II Петровићем Његошем. Скидајући слој по слој историје, аутор је дошао до разговора старијих од Ненадовићевих. Један од њих настао је у Бечу 1841. Разговор је водио Рус Исмаил Иванович Срезњевски с Вуком Караџићем, а други је разговор Јоакима Вујића са Синђелијом Ристовић из 1826. године.

У биљешци „Уместо поговора“ објављеној уз први књижевни разговор за магазин *Реч и слика* Ћосић је објаснио да ће, за разлику од Француза, његове „критичарске претензије“ бити мање. У то није повјеровао Младен Лесковац, један од критичара књиге *Десет писаца – десет разговора*. Био је става да све духовне творевине почивају и постоје кроз вриједности и хијерархију. Пејчић, такође, уочава да су „личне критике“ ипак својствене Бранимиру Ћосићу. Он је свјесно или несвјесно на сопствене кри-

тичке ставове стављао маске. У серији разговора постоје мјеста када Ћосић није био само новинар већ и „књижевни зналац и просудитељ“. Такви су разговори с Душаном С. Николејевићем, Милошем Црњанским, Борисавом Станковићем и Божидаром Ковачевићем. Лесковац је поставио и питање избора писаца, сматрајући штетом што разговори нису били усмјерени ка познатијим и интересантнијим књижевницима, као што је била Исидора Секулић, умјесто разговора с Густавом Крклезом и Душаном С. Николајевићем. Тај „сукоб“ Пејчић је измирио различитим углом посматрања. Када је у питању „актуелност и валидност литературе“, за Ћосића-новинара је Душан С. Николајевић био интригантнија личност од Исидоре Секулић, коју Лесковац наводи. Као новинар он је, према Пејчићевом мишљењу, једино могао да историји књижевности пружи готову грађу, а не да „анализира, вреднује и упоређује“. Од тога се Ћосић оградио у предговору, истичући да ће бити вођен животом, идејом и случајем, а не актуелном књижевном хијерархијом.

Аутор књиге *Поетика књижевног разговора* уочава подјелу за коју каже да се намеће сама од себе, иако то није и модел којим се Ћосић руководио. У разговорима се јављају писци трију нараштаја. Први чине припадници модерне и „старих“ писаца: Борисав Станковић и Милан Ракић. Други нараштај су авангардни писци, такозвани, „млађи, ратни и поратни“, као што су Црњански, Миличић, Крклец и Винавер. Посљедњи, трећи нараштај чине Вељко Петровић, Григорије Божовић, Душан С. Николаје-

вић – познати као средњи нараштај или писци „између“ старог и новог, неспретни да из старог дефинитивно искораче и приклоне се новом. Ћосић је изабрао писце који су стварали између 1918. и 1930. године, јер је то било херојско доба младих, вријеме када је требало све изнова градити. А како, након повратка из крви из лешева?

Многи критичари наглашавају „првину“ Ћосићевих разговора и жале што умјесто десет нема бар педесет разговора. Јован Пејчић признаје Ћосићу „заслугу за утемељење интервјуа као посебног књижевног жанра“, али оно што недостаје књизи *Десет писаца – десет разговора* јесте „дијалог са собом самим“. Ћосић је намјеравао да то буде „тачка на јоту“, но рука више није могла држати перо. Остало је само снаге за топлотер. И без разговора Ћосића-новинара са Ћосићем-књижевником, ова књига остаје „књига-огледало“, „књига-узор“, „књига-споменик“.

Говорећи о другима, Ћосић је приказао и себе. То је онај скривени интервју, као што је и наше читање књиге *Десет писаца – десет разговора* нијем разговор с писцима херојског доба. Разговор с херојима.

Као посредник између читаоца и дјела, Јован Пејчић је књигом *Поетика књижевног разговора* открио тежину, специфичност и комплексност разговора. Дао је чињенице и елементе који ће омогућити боље разумијевање поријекла и природе Ћосићевих разговора, али и пишчеве погледе, ставове и циљеве. У томе лежи успјех ове књиге.

marjana_pale@hotmail.com